

Ortaokul Öğrencilerinin Duyarlılık Günlükleri: Gözlemden Sonuca Bir Değerlendirme

The Sensitivity Diaries of Middle School Students: An Evaluation from Observation to Conclusion

Ceren Utkugün, Mustafa Başoğlu

Yazar Bilgileri

Ceren Utkugün
Doç. Dr., Afyon Kocatepe
Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi,
cerendemirdelen@hotmail.com

Mustafa Başoğlu
Millî Eğitim Bakanlığı,
mstfmns43@gmail.com

ÖZ

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri yaparak tuttukları günlüklerin içerikleri ve duyarlılık değerine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Temel nitel araştırma deseninde tasarlanan araştırmanın çalışma grubu Kütahya il merkezinde bulunan bir devlet ortaokulunun 5. 6. 7. ve 8. sınıfta öğrenim görmekte olan 40 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak duyarlılık görüş formu ve duyarlılık günlükleri kullanılmıştır. Veriler 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin duyarlılık gözlemleri ve görüş formlarını doldurulmasıyla elde edilmiştir. Araştırma sonunda elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Veri analizinin son aşamasında veriler kodlar, alt temalar ve temalar şeklinde tablolarla sunulmuş, doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Araştırmada; öğrencilerin duyarlılıklarını yardımseverlik, çevre bilinci, hayvan sevgisi ve sosyal sorumluluk gibi konular üzerinden tanımladıkları, çevrelerindeki olumlu davranışları fark edip takdir ettikleri, olumsuz davranışları ise eleştirel bir gözle değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Duyarlılık tanımlarında doğa, iyi davranışlar, iletişim ve bilinç kavramlarının ön planda olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda, öğrencilerin pek çok alt boyutta duyarlılık algısına sahip olduğu, toplumsal ve çevresel farkındalıklarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler
Duyarlılık
Öğrenci günlükleri
Değerler eğitimi
Ortaokul öğrencisi

Keywords

Sensitivity
Student diaries
Values education
Secondary school student

Makale Geçmişi

Geliş: 14.08.2024
Kabul: 15.01.2025

ABSTRACT

This study aimed to determine the content of the diaries kept by middle school students by making sensitivity observations and their opinions on the value of sensitivity. The study group of the study, designed in the basic qualitative research design, consisted of 40 students studying in the 5th, 6th, 7th and 8th grades of a state middle school in the city center of Kütahya. Sensitivity feedback form and sensitivity diaries were used as data collection tools. The data were obtained by filling out the sensitivity observations and opinion forms by the students who constituted the study group in the spring semester of the 2023-2024 academic year. The data obtained at the end of the research were analyzed with content analysis. In the last stage of the data analysis, the data were presented in tables in the form of codes, subthemes and themes, and supported with direct quotes. In the study, it was determined that the students defined their sensitivities through topics such as helpfulness, environmental awareness, love of animals and social responsibility, noticed and appreciated the positive behaviors in their environment, and evaluated the negative behaviors with a critical eye. It was observed that the concepts of nature, good behavior, communication and consciousness were at the forefront in the definitions of sensitivity. As a result of the research, it was determined that the students had a perception of sensitivity in many sub-dimensions and their social and environmental awareness was high.

Makale Türü

Araştırma

Önerilen Atıf

Utkugün, C. & Başoğlu, M. (2025). Ortaokul öğrencilerinin duyarlılık günlükleri: Gözlemden sonuca bir değerlendirme. *TEBD*, 23(1), 38-65. <https://doi.org/10.37217/tebd.1533139>

Giriş

Her medeniyet kendine özgü bir insan tipi oluşturmaya çalışmaktadır. Bu durum, insanın yaşantısıyla, konuşmasıyla, davranışlarıyla, düşünceleriyle ve her şeyiyle kendi medeniyetini temsil etmesini beklemektedir. Ayrıca kendi değerlerini benimsemesini, özümsemesini, hayatına yansıtmasını ve daha sonra da gelecek nesillere aktarmasını istemektedir. Eskiden toplum içinde ve toplumlar arasında etkileşim az olduğu için değerlerin korunması kolay iken günümüzde teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler, 20. ve 21. yüzyılda ülkelerarası göçler ve küreselleşmenin de etkisiyle değerlerin korunması zorlaşmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmelerin etkisiyle toplumlar homojen yapıdan heterojen yapıya dönuşmüşler ve farklı ırk, din ve mezhebe bağlı insanlar bir arada yaşamaya başlamışlardır (Ulukaya-Öteleş, 2021). Toplumlar kendisine ait değerleri korumak, popüler kültürün etkisini azaltmak, evrensel insani vasıflara sahip bireyler yetiştirmek, kültürel uyum ve toplumsal birlikteliği sağlamak için değerler eğitimine önem vermeye başlamışlardır.

Deđerler, benliğimizin ve kişiliğimizin önemli merkezi bir bileşenidir, davranışların ve tutumların kritik motivasyon kaynağıdır (Schwartz, 2012). Tay ve Yıldırım'a (2009) göre değerler, toplumun sosyokültürel öğelerine anlam veren temel ölçütlerdir. Bireylerin yaptıkları davranışlar doğrudan veya dolaylı olarak değerleri tarafından kanalize edilmektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2018). Modern dünyada kaçınılmaz bir gerçektir olan değerler eğitimi (Żygaitienė vd., 2015) şansa bırakılamayacak kadar önemlidir (Lovat ve Clement, 2008). Deđerler eğitiminin amacı, bireyin doğuştan itibaren sahip olduğu doğru yönleri ortaya çıkarmak, karakterinin her açıdan gelişmesini sağlamak, insani vasıflara sahip olmak, bireyleri ve toplumu kötü meziyetlerden kurtarıp güzel ahlakla donatıp bunların gelişmesini sağlamaktır (Ođuz, 2012). Deđerler eğitimi güçlü, pozitif bir toplum oluşturulmasına, öğrencilere de öğrenmeye yönelik olumlu katkı, entelektüel derinlik katarak kendini yönetme ve tanınmasına katkı sağlayabilir (Lewis vd., 2008).

Öğretim programlarında kazandırılması gereken değerlerden biri duyarlılıktır. Duyarlılık değeri çevreye, topluma, insanlara ve kültürel mirasa karşı sorumluluk almayı; sahip çıkma, koruma ve hassasiyet gösterme bilinciyle hareket etmeyi içeren bir değer olarak tanımlanmaktadır (Kuru, 2016). Ortaokul programlarında yer alan derslerin öğretim programları incelendiğinde birçok derste duyarlılık değeriyle ilgili kazanımların bulunduğu görülmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinde duyarlılık öne çıkan değerler arasında bulunmaktadır. Duyarlılık değeri 2005, 2018 ve 2024 tarihli sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının tamamında yer almıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005, 2018, 2024). Duyarlılık değeri, çok kapsamlı bir değerdir ve birçok değerin de çatısı sayılabilir (Filiz ve Şimşek, 2024). Duyarlılık değerinin temeli bireyin gördüğu sorunlar hakkında düşünmesi, bu sorunların çözümlerine yönelik çabalar içerisinde bulunması (Yılar vd., 2022) ve gerektiğinde sorumluluk almasıdır (Keskin ve Öğretici, 2013).

Alanyazın incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri (Filiz ve Şimşek, 2024; Kafadar vd., 2021; Taşdemir, 2018), sosyal problemlere ve küresel sorunlara duyarlılık (Durmuş, 2020; Eryılmaz, 2015; Utkugün ve Başoğlu, 2024a) sosyal duyarlılık (Ersoy-Quadır vd., 2023; Fry, 2010; Garton ve Harvey, 2006; Kara ve Atasoy, 2023), duyarlılık eğitimi (Altunay, 2023; Keleş, 2022) çevreye duyarlılık (Akpınar, 2022; Balçın ve Çalışkan, 2021; Dağlı ve Yazıcı, 2022; Karabulut ve Gençtürk-Güven, 2022; Öküzçüoğlu, 2019; Polat, 2021; Tuncel, 2018; Utkugün ve Başoğlu, 2024b) duyarlılık değeri (Kurtdede-Fidan ve Yazıcı, 2021; Utkugün vd., 2022), kültürel mirasa duyarlılık (Black, 2024; Kafadar, 2021; Kurtdede-Fidan, 2016; Mert, 2023), hayvanlara duyarlılık (Utkugün, 2020) gibi çalışmalara rastlanılmıştır. Bu araştırmada ise diğer araştırmalardan farklı olarak ortaokul öğrencilerinin iki hafta süresinde duyarlılık gözlemleri yapmaları ve gözlemlerini günlük şeklinde not almaları istenmiştir. İki haftalık gözlemleri sonrasında öğrencilerin duyarlılık değerine yönelik görüşleri alınmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin önemli gördükleri duyarlılık değerinin (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014) veliler tarafından yeterince ön planda tutulmadığı tespit edilmiştir (Tay ve Yıldırım, 2009). Saygı, dürüstlük ve sorumluluk gibi değerler daha yaygın ve etkili bir şekilde kazandırılmaya çalışılırken duyarlılık değeri geri planda kalmıştır (Žygaitienė vd., 2015). Ayrıca Türkiye, Fransa ve ABD’de kullanılan ders kitapları incelendiğinde gözlem yoluyla değer öğretimi en az uygulanan yöntemlerden biri olarak görülmüştür (Kafadar vd., 2021). Değerler eğitiminin sadece formal eğitimle sınırlı kalmaması, günlük yaşamın içerisinde farklı yöntemlerle de kazandırılması gerektiği önemle vurgulanmalıdır (Çam-Türkan, 2023). Bununla birlikte ilkökul ve ortaokul dönemi çocukların tüm alanlarda hızlı gelişim gösterdiği ve bu nedenle değerlerin benimsenmesi açısından kritik bir dönemdir (Žygaitienė vd., 2015). Duyarlılık değeri kazanımı ve değerler eğitiminde gözlem yönteminin kullanılmasının öneminden hareketle bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri yaparak tuttukları günlüklerin içerikleri ve duyarlılık değerine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki soruların cevapları bulunmaya çalışılmıştır.

1. Ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri sonucunda oluşturdukları günlüklerinin içeriği nasıldır?
2. Ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri sonrasında değerlendirmeleri nelerdir?
3. Ortaokul öğrencilerinin duyarlılığın tanımına yönelik görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri ve duyarlılık değerine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yönteminde, temel nitel araştırma deseninde

tasarlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2021) göre, nitel araştırma yöntemi, tek bir gerçekliğin var olmadığı, gerçekliğin nesnel bir yapıdan ziyade katılımcıların deneyim ve tecrübeleriyle şekillendiği anlayışına dayanmaktadır. Bu yöntemde, katılımcıların algıları ve bakış açıları temel bir öneme sahip olup, olay ve olguların kişilerin algılama biçimlerine göre anlam kazandığı vurgulanmaktadır. Temel nitel araştırmalar, insanların deneyimleri nasıl yorumladıkları ve deneyimlerine nasıl mana verdiklerine odaklanmaktadır (Merriam, 2018). Bu araştırmada temel nitel araştırma deseninin seçilme nedeni, öğrencilerin duyarlılık gözlemleri ve bu gözlemlere ilişkin görüşlerinin derinlemesine incelenmesi ve bu deneyimlere verdikleri anlamların ortaya konulmasının amaçlanmasıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2023-2024 eğitim öğretim yılı Kütahya il merkezinde bulunan bir devlet ortaokulunun 5. 6. 7. ve 8. sınıfında öğrenim görmekte olan 40 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubuna dâhil olacak öğrencilerin seçiminde her sınıf düzeyinden 5 kadın, 5 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 40 öğrenci belirlenmiştir. Çalışma grubunun seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maxwell'e (2018) göre, amaçlı örnekleme, bilgi açısından zengin durumların seçilmesine olanak tanıyarak derinlemesine bir inceleme yapılmasını sağlamaktadır. Patton'a (2018) göre ise bu tür durumlar, araştırmacının mümkün olduğunca fazla bilgi edinmesine yardımcı olmaktadır. Maksimum çeşitlilik örnekleme, örneklem grubunun yaş, cinsiyet, meslek ve ekonomik durum gibi farklı özelliklere göre belirlenmesini ifade etmektedir. Creswell'e (2021) göre, bu yöntem, farklı bakış açılarına ulaşmak istendiğinde tercih edilmektedir. Bu araştırmada da maksimum çeşitlilik sağlamak amacıyla öğrenciler, yaş, cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi çeşitli özellikler göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Tablo 1'de çalışma grubuna ait özellikler belirtilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Özellikler

		<i>n</i>	%
Cinsiyet	Kadın	20	50
	Erkek	20	50
Sınıf	5	10	25
	6	10	25
	7	10	25
	8	10	25
Kardeş sayısı	1	20	50
	2	16	40
	3	3	8
	4+	1	2
Anne eğitim durumu	İlköğretim	16	40
	Ortaöğretim	18	45
	Üniversite	4	10
	Lisansüstü	2	5
Baba eğitim durumu	İlköğretim	6	15
	Ortaöğretim	14	35
	Üniversite	14	35
	Lisansüstü	6	15

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak duyarlılık görüş formu ve duyarlılık günlükleri kullanılmıştır. Bogdan ve Biklen'e (2007) göre, yazılı belgelerin veri toplama aracı olarak kullanılmasındaki amaç, katılımcıların belirli kavramlara veya durumlara yükledikleri anlamlarını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktır. Bu çalışmada, çalışma grubundaki öğrencilerin düşüncelerini daha rahat ifade edebilmeleri ve duyarlılık konusundaki görüşlerini detaylı bir biçimde açıklayabilmeleri için veri toplama aracı olarak görüş formu kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerden 15 gün boyunca kendilerini, ailelerini ve çevrelerini gözlemleyerek duyarlılığa yönelik olumlu ve olumsuz tespitlerini duyarlılık günlüğü olarak kayıt tutmaları istenmiştir. Gözlemler, insanların günlük hayatın alışkanlıkları içerisinde farketmediği davranışların araştırmacı tarafından görülmesini sağlar (Patton, 2018).

Görüş formu sorularının oluşturulmasında önce araştırmacının amacı kapsamında alanyazın taraması yapılmış ve sorular oluşturulmuştur. Hazırlanan sorular alan yeterliliği, içerik, anlaşılabilirlik ve kapsam bakımından değerlendirilmek üzere uzman görüşüne sunulmuştur. Alan uzmanından gelen dönütlere göre sorularda sadeleştirme ve düzeltmeler yapılmıştır. Görüş formu sorularında önce olgusal sorular daha sonra ise tutum ve görüş ifade eden sorular yer almıştır. Olgusal sorular; cinsiyet, sınıf seviyesi, anne – baba eğitim durumunu ortaya çıkaran sorulardır. Tutum- inanç ve kanı soruları ise bir kişinin bir konu hakkında ne düşündüğünü, ne algıladığını nasıl yorumladığını ortaya çıkaran sorulardır (Balcı, 2021). Görüş formunun ilk kısmından öğrencileri tanımaya yönelik; cinsiyeti, sınıfı, anne-baba eğitim durumu, kardeş sayısı ve kendileri duyarlı hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Görüş formunun ikinci kısmında öğrencilerin duyarlılık gözlemlerinden hareketle duyarlılık değerine yönelik görüşlerini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın veri toplama süreci Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan etik izin alınarak başlamıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilere veri toplama süreci başlamadan önce bilgilendirilmiş gönüllü onam formu imzalatılmıştır. Formlar dağıtılmadan önce araştırmanın içeriği hakkında bilgi verilmiş ve etik kurallara hassasiyet gösterilmiştir. Öğrencilere toplanan verilerin sadece araştırma için kullanılacağı, başka kimselerle paylaşılmayacağı ve yazdıklarının sınav olarak değerlendirilmeyeceği ifade edilmiştir. Araştırma verileri 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde 12.02.2024-26.02.2024 tarihleri arasında çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin duyarlılık günlükleri ve görüş formlarını doldurulmasıyla elde edilmiştir.

Araştırma sonunda elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre içerik analizi, verilerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve benzerliklerin belirlenmesiyle

kod, alt tema ve temalar oluşturularak anlamlı bir yapıya dönüştürülmesi sürecidir. Elde edilen verilerden hareketle kodlar oluşturulmuş, oluşturulan kodların ortak yönleri belirlenerek alt temalar ve temalar belirlenmiştir. Veri analizleri uzman görüşüne sunulmuş, araştırmacılar ve alan uzmanının kodlamaları karşılaştırılmıştır. Uyuşum yüzdesi Miles ve Huberman'ın (1994) (Güvenirlik=Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığıx100) formülü kullanılarak .92 olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman'a (1994) göre güvenilirlik hesaplamalarının .70'in üstünde olması araştırmanın güvenilir kabul edilebileceğini göstermektedir. Veri analizinde araştırmacılar ve alan uzmanının görüş ayrılıklarının bulunduğu bölümler tekrar değerlendirilerek görüş birliği sağlanmıştır. Veri analizinin son aşamasında veriler kodlar, alt temalar ve temalar şeklinde tablolarla sunulmuş, doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği artırmak için çeşitli stratejiler bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Geçerlik ve güvenilirlik, araştırmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulmasından başlayarak verilerin toplanması, analizi, yorumlanması ve bulguların sunulması süreçlerini kapsamaktadır (Merriam, 2018). Bu çalışmada, geçerliği ve güvenilirliği sağlamak üzere inandırıcılık (iç geçerlik), transfer edilebilirlik (dış geçerlik) için gerçekleştirilen işlemler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

İnandırıcılık, nitel araştırmalarda sürecin ve sonuçların açık, tutarlı, başka araştırmacılar tarafından doğrulanabilir ve anlaşılır olmasıdır. Bu nedenle, araştırmacının bulgularının gerçekliğini, sonuçların benzer ortamlarda geçerli olduğunu, araştırma sürecinin tutarlılığını ve verilerin nesnel bir yaklaşımla toplandığını ve analiz edildiğini gösterecek kanıtlar sunması gerekmektedir. İnandırıcılığı artırmak amacıyla uzun süreli etkileşim, derinlemesine veri toplama, veri çeşitliliği, uzman görüşü ve katılımcı teyidi gibi stratejiler uygulanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada inandırıcılığı sağlamak üzere veri analizleri sonucunda belirlenen tema, alt tema ve kodlar uzman görüşüne sunulmuştur. Yıldırım ve Şimşek (2021) araştırma sürecine yönelik uzman incelemesi araştırmanın niteliğinin artmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Ayrıca araştırmada veri çeşitliliğini sağlamak üzere duyarlılık günlükleri ve duyarlılık görüş formu kullanılmıştır.

Transfer edilebilirlik (aktarılabirlik), nitel araştırmalarda araştırma sürecinin zengin bir şekilde tanımlanmasını, örneklem seçiminde mümkün olan en geniş çeşitliliğin sağlanmasını, etik kurallara bağlı kalarak ortam ve katılımcıların açık bir şekilde tanımlanmasını, ayrıca bulguların katılımcı görüşlerinden yapılan alıntılarla desteklenerek somutlaştırılmasını gerektirir (Merriam, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2021). Nitel araştırmalarda, araştırma sürecinin detaylı bir şekilde raporlanması ve sonuçlara nasıl ulaşıldığının ayrıntılı biçimde açıklanması, geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır (Creswell, 2021). Firestone'a (1987) göre, nitel araştırmalarda ulaşılan sonuçların makul ve

mantıklı olduğunu gösterebilmek için okuyucuyu ikna edecek ayrıntılı betimlemelere yer verilmesi gerekmektedir (aktaran Merriam, 2018). Bu çalışmada, yöntem bölümünde araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analiz süreci ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Çalışma grubunun kimlik bilgileri gizli tutularak etik ilkeler gözetilmiştir; çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin ortaokul 5., 6., 7. ve 8. sınıfta okumaları ve bu nedenle farklı yaş gruplarını temsil etmeleri ile katılımcı çeşitliliği sağlanmıştır. Bulgular bölümünde, oluşturulan temalar, öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve ayrıntılı betimlemeler yapılması amaçlanmıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın yayımlandıktan sonra okuyuculara verilerin elde edilmesi ve analiz süreçleri hakkında kapsamlı bilgi sunmayı hedeflemiştir.

Bulgular

Ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri ve değerlendirmeleri; duyarlılık ve duyarsızlık gözlemleri, duyarlılık gözlemleri sonrasında değerlendirmeleri ve duyarlılığın tanımına yönelik görüşleri alt temaları üzerinden analiz edilmiştir. Tablo 2’de ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri yer almaktadır.

Tablo 2. Ortaokul Öğrencilerinin Duyarlılık Gözlemleri

<i>Alt Temalar</i>	<i>Kodlar</i>	<i>f</i>
Kendi davranışlarına yönelik gözlemler	Anne/babasına ev işlerinde yardım etmesi	17
	Yakınlarına yardımcı olması	16
	Sokak hayvanlarını beslemesi	12
	Yaşlı/engelli insanlara yardım etmesi	10
	Tanımadığı insanlara yardım etmesi	9
	Eşyalarını paylaşması	8
	Yerdeki çöpü çöp kutusuna atması	8
	Yakınlarına hediye alması	8
	Büyüklerine/arkadaşlarına saygı göstermesi	7
	Arkadaşlarına yemek ikram etmesi	7
	İhtiyaç sahibi kişilere yardım etmesi	6
	Arkadaşlarına derslerinde yardım etmesi	6
	İnsanları çevreye duyarlı olmaları için uyarması	5
	Hayvanları koruması	4
	Kavga eden kişileri uyarması/ayırması	4
	Öğretmenlerinin öğretmenler gününü kutlaması	4
	Çiçek/ağaç sulaması/dikmesi	4
	Hayvanlara zarar veren insanları uyarması	2
	Hasta ziyareti yapması	1
Arkadaş/öğretmen davranışlarına yönelik gözlemler	Arkadaşının insanlara yardımcı olması	15
	Arkadaşının başka kişilere saygılı/duyarlı davranması	14
	Arkadaşının/öğretmeninin hayvanları beslemesi	13
	Arkadaşının/öğretmenin yerdeki çöpleri çöp kutusuna atması	9
	Arkadaşının eşyalarını/yemeğini paylaşması	6
	Arkadaşının ödünç para vermesi	5
	Arkadaşının ödev/ders konusunda yardımcı olması	5
	Arkadaşının öğretmenler gününde öğretmene hediye/çiçek vermesi	4
	Arkadaşının hayvanları koruması	4
	Arkadaşının ailesine yardımcı olması	4
	Öğretmenin öğrencilerini motive etmesi	4
	Arkadaşının sınıfı temizlemesi	2
	Öğretmenlerinin birbirleriyle yardımlaşması	2
	Arkadaşının yere çöp atan/yanlış davranışları uyarması	2
Arkadaşının sınıftaki çiçekleri sulaması	1	
Öğretmeninin kağıtları geri dönüşüm kutusuna atması	1	

	Ailesi/akrabalarının insanlara yardım etmesi	14
	Ailesi/akrabalarının birbirlerine yardımcı olması	11
	Ailesi/akrabalarının çevre temizliğine dikkat etmesi	10
	Ailesinin ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmesi	9
	Ailesinin hayvanları beslemesi	7
Aile/akraba davranışlarına yönelik gözlemler	Ailesinin ödevlerinde yardımcı olması	6
	Ailesinin hayvanları/bitkileri koruması	6
	Annesinin komşularına yemek/tatlı götürmesi	4
	Ailesinin ev atıklarını geri dönüşüm kutusuna atması	3
	Akrabalarının birbirine hediye vermesi	2
	Ailesinin su tüketimine dikkat etmesi	2
	Akrabalarının Filistin için dua etmesi	1
	Ailesinin İsrail ürünlerini boykot etmesi	1
	Ailesinin hasta ziyareti yapması	1
	İnsanların tanımadığı insanlara yardımcı olması	36
	İnsanların hayvanları beslemesi	27
	İnsanların yaşlılara yardımcı olması	26
	İnsanların yerdeki çöpü çöp kutusuna atması	21
İnsanların çöplerini çöp kutusuna atması	15	
İnsanların hayvanları sevmesi/koruması	9	
İnsanların İsrail-Filistin savaşı için boykot yapması/dua/yardım etmesi	7	
İnsanların eşya/yemeklerini başkasıyla paylaşması	6	
İnsanların ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmesi	6	
İnsanların birbirine hediye vermesi	5	
İnsanların çöplerini geri dönüşüme atması	5	
İnsanların başka insanları duyarlı davranması için uyarması	5	
İnsanların ağaç/çiçek sulaması	3	
İnsanların ağaç dikmesi	3	
İnsanların trafikte yayalara/ambulansa yol vermesi	3	
İnsanların sorumluluklarını yerine getirmesi	3	
İnsanların hasta ziyaretine gitmesi	2	

Tablo 2’de görüldüğü üzere ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri; kendi davranışlarına yönelik gözlemler, arkadaş/öğretmen davranışlarına yönelik gözlemler, aile/akraba davranışlarına yönelik gözlemler ve tanımadığı insanların davranışlarına yönelik gözlemler alt temaları üzerinden analiz edilmiştir. Duyarlılık gözlemlerini kendi davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler; anne/babasına ev işlerinde yardım etmesi, yakınlarına yardımcı olması, sokak hayvanlarını beslemesi, yaşlı/engelli insanlara yardım etmesi, tanımadığı insanlara yardım etmesi, eşyalarını paylaşması, yerdeki çöpü çöp kutusuna atması, yakınlarına hediye alması, büyüklerine/arkadaşlarına saygı göstermesi, arkadaşlarına yemek ikram etmesi, ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmesi, arkadaşlarına derslerinde yardım etmesi, insanları çevreye duyarlı olmaları için uyarması, hayvanları koruması, kavga eden kişileri uyarması/ayırması, öğretmenlerinin öğretmenler gününü kutlaması, çiçek/ağaç sulaması/dikmesi, hayvanlara zarar veren insanları uyarması ve hasta ziyareti yapması olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler duyarlı davranışlarını şu şekilde açıklamışlardır:

Ö10E: “Kedilere mama verdim. Ayağı kırık olan abime su getirdim... Hayvanlara zarar veren arkadaşımı uyardım. Yolda giderken yaşlı birine yardım ettim... Kalemi olmayan arkadaşımın kaleminden verdim... Üşüyen kedinin üstünü ceketimle örttüm...”

Ö25K: “... Arabayla giderken yolda gördüğüm çöpü atmak için indim ve o çöpü çöp kutusuna attım. Bir yabancıya yolu tarif ettim... Arkadaşıma derste anlamadığı konuyu anlattım... Asansöre yetişemeyecek kadın için son anda kapıyı tuttum... Düşen arkadaşımın yardım ettim... Hasta olan arkadaşımı ziyarete gittim. Kontörü olmayan arkadaşımın telefonumu kullanmasına

izin verdim... Öğlen yemeğimi arkadaşım ile paylaştım... Yaşlı bir komşum için markete gidip alışveriş yaptım... Kediden korkan birinin bir sürü kedi arasından geçmesine yardım ettim..."

Ö26K: "... Aç olanı doyurun hadisi şerifine uyararak cam kenarına kuru ekme kırıntıları ve bir kase su koydum... Kuşlar pencereye üşüştü ve yiyip içtiler. Annem sofrayı kurarken yardım ettim... Kek yaparken babaanneme yardımcı oldum, malzemeleri çıkartıp ona verdim. Ara tatilde eve dönerken valizlerimizin yerleştirilmesi ve taşınmasında anneme ve babama yardım ettim. Babam çamaşır makinesini tamir ederken ona yardım ettim. Yıkanan çamaşırları asmada anneme yardım ettim. Uyumadan önce küçük kardeşime ısıtıp süt verdim, ona kitap okudum. "Canım kardeşim, iyi uykular, hayırlı geceler" diyerek kardeşimi uyuttum... Sokağımızdaki aç kedilere mama ve süt verdim, onları bahçemizde besledim... Arabaların ve insanların takılıp zarar görmemesi için yoldaki büyük taşı kaldırdım... Küçük kardeşim sinirlendiğinde onu sakinleştirdim... Kardeşimi mutlu etmek için zeka oyunu oynadım. Babam rahatsızlandığı için ona ilaçlarını verdim... Odamdaki dağınıklığı topladım, bulaşıkları toplayıp makineye yerleştirdim. Okul çantamı ve kıyafetlerimi hazırladım..."

Ö40K: "... Parkta hayvanları taşıyan çocukları nazik bir şekilde uyarıp onların da bir canı olduğunu anlattım. Kuzenimle dışarı çıkarken kuzenim yere sigara izmariti attı onu yerden almasını en küçük bir şeyden orman yangını bile çıkabileceğini söyledim..."

Duyarlılık gözlemlerini arkadaş/öğretmen davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler; arkadaşının insanlara yardımcı olması, arkadaşının başka kişilere saygılı/duyarlı davranması, arkadaşı/öğretmeninin hayvanları beslemesi, arkadaşı/öğretmeninin yerdeki çöpleri çöp kutusuna atması, arkadaşının eşyalarını/yemeğini paylaşması, arkadaşının ödünç para vermesi, arkadaşının ödev/ders konusunda yardımcı olması, arkadaşının öğretmenler gününde öğretmene hediye/çiçek vermesi, arkadaşının hayvanları koruması, arkadaşının ailesine yardımcı olması, öğretmenin öğrencileri motive etmesi, arkadaşının sınıfı temizlemesi, öğretmenlerin birbiriyle yardımlaşması, arkadaşının yere çöp atan/yanlış davrananları uyarması, arkadaşının sınıftaki çiçekleri sulaması ve öğretmenin kağıtları geri dönüşüm kutusuna atması olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler arkadaş ve öğretmenlerinin duyarlı davranışlarını şu şekilde açıklamışlardır:

Ö3E: "Öğretmenimiz dışardaki çöpleri görünce hemen toplamaya başladı ve öğretmeni gören arkadaşlarım yardıma gidince çabucak çöpler toplandı..."

Ö14E: "Arkadaşım kalemtraş çöpünü çöpe attı... Bir arkadaşım sınıftaki çiçekleri suladı... Arkadaşım kediyeye süt verdi. Ama kedilere süt zararlı olduğu için sütüne su ekledi... Arkadaşım okuldaki hizmetli abla düşünce ona yardım etti..."

Ö25K: "... Arkadaşım kalemi olmayan birine kalem verdi... Paramı evde unuttum ve arkadaşım borç verdi... Arkadaşım haksız olduğu konuda hatasını anlayıp özür diledi... Arkadaşım cüzdanı düşen kişinin cüzdanını yerden alıp verdi..."

Ö27K: "... Arkadaşım yavru bir kediyeye barınacak alan yaptı..."

Duyarlılık gözlemlerini aile/akraba davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler; ailesinin/akrabalarının insanlara yardım etmesi, birbirlerine yardımcı olması ve çevre temizliğine dikkat etmesi, ailesinin ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmesi, hayvanları beslemesi, ödevlerinde yardımcı olması ve hayvanları/bitkileri koruması, annesinin komşulara yemek/tatlı götürmesi,

ailesinin ev atıklarını geri dönüşüm kutusuna atması, akrabalarının birbirine hediye vermesi, ailesinin su tüketimine dikkat etmesi, akrabalarının Filistin için dua etmesi, ailesinin İsrail ürünlerini boykot etmesi ve ailesinin hasta ziyareti yapması olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler ailesi ve akrabalarının duyarlı davranışlarını şu şekilde açıklamışlardır:

Ö8E: "... Evdeki atıkları toplayarak geri dönüşüm kutusuna attık..."

Ö9E: "... Babam yürüyüş yaparken çitlediği çekirdeğin kabuğunu yere atmayıp elinde biriktirdikten sonra çöpe attı. Babaannem yemekten artanları çöpe atmayıp kedilere verdi."

Ö14E: "... Annem kırılan camı bir beze sararak çöpe attı... Meyveleri yıkadığımız suyla bitkileri suladık... Piknik yaparken bulunduğumuz yerdeki çöpleri topladık..."

Ö23K: "... Annem kardeşime İsrail malı almamasını söyledi..."

Ö25K: "... Kuzenim hayır kumbarası yaptı. Bir akrabam kullanmadığı eşyalarını bağışladı... Annem bir teyzenin pazar arabasını taşıdı..."

Ö26K: "... Dedem birbirine küs olan iki akrabamıza aracı olup barışmalarına vesile oldu. Küçük kedinin ayağına ip dolanmıştı, dedemle o ipi kedinin ayağından çıkarttık ve rahat yürümesini sağladık... Teyzem ihtiyaç sahipleri için temiz, az giyilmiş eşyalarından seçip ayırdı..."

Ö27K: "... Yolda bayılan bir kıza babam yardım etti..."

Ö30K: "... Hasta olan komşumuza yemek götürdük..."

Ö40K: "... Babam pazarda çürük meyveleri toplamaya çalışan yoksul bir kadın gördü. Kadına biraz meyve ve sebze alıp onu mutlu etti. Babam her ay olduğu gibi yetim çocuklara bir miktar para bağışladı. Annem neredeyse hiç giymediğim kıyafetleri ayırıp ihtiyaç sahibi kişilere verdi... Annem eğer evde bir yemek arttıysa, yemek bozulmamış ve hayvanlar için zararlı değilse yemekleri hayvanların yemesi için sokağın bir bölümüne bırakır..."

Duyarlılık gözlemlerini tanımadığı insanların davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler; insanların tanımadığı insanlara yardımcı olması, hayvanları beslemesi, yaşlılara yardımcı olması, yerdeki çöpü çöp kutusuna atması, çöplerini çöp kutusuna atması, hayvanları sevmesi/koruması, İsrail-Filistin savaşı için boykot yapması/dua/yardım etmesi, eşyaları/yemeklerini başkalarıyla paylaşması, ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmesi, birbirine hediye vermesi, çöplerini geri dönüşüme atması, başka insanları duyarlı davranması için uyarması, ağaç/çiçek sulaması, ağaç dikmesi, trafikte yayalara/ambulansa yol vermesi, sorumluluklarını yerine getirmesi ve hasta ziyaretine gitmesi olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler tanımadığı insanların duyarlı davranışlarını şu şekilde açıklamışlardır:

Ö25K: "... Markette birisi acelesi olan kişiye sırasını verdi... Arkadaşımın ailesi kaza geçirmiş olan birisine maddi manevi yardımda bulundu. Aylar önce depremde zarar görenlere dünyanın pek çok yerinden yardım geldi... Pazardan gelen teyzenin elmaları poşetten yere düştü, herkes yardım etti. Adam arabası ile yolda ilerlerken yaşlıları görüp geçmeleri için öncelik verdi..."

Ö26K: "... İnşaatçı çalışanlar duyarlı davranışlarıyla dikkatimi çekti. Yavru köpeklere karton kutulardan yuva yapmış, üstlerini de naylon ile örtmüşlerdi. Yağmurlar olunca üşümesin, ıslanmasın diye bir çözüm bulmuşlardı. Aynı zamanda orada onları besliyorlardı. Yavrular inşaat çalışanlarına iyice alışmış, yemek zamanı onların etraflarını sarıyorlardı. Bence insanın kendinden daha aciz varlıkları, canlıları koruyup gözetmesi çok duyarlı bir davranıştır... Kütahya'da bazı

üniversite öğrencileri lokanta ve kasaplardan temin ettikleri yemeklerle sokaktaki kedileri beslediler... Kütahya'da para çekmek için gittiği ATM'de unutulmuş parayı bulan emekli vatandaş sahibine ulaştırması için parayı bankaya teslim etti... Televizyonda izledim, Diyarbakır'da duyarlı bir vatandaş su kabaklarından kuşlar için yuva yapıp ağaç dallarına asmış..."

Ö32K: "Yaşlı bir teyze yürürken önündeki pet şişeyi gördü ve bu durumdan rahatsız olup onları alıp ilerideki çöp kutusuna attı... Bir adam elindeki çöpü yere atmak yerine çok yakınındaki geri dönüşüm kutusuna attı..."

Ö33K: "... Bir genç yaşlı teyzenin poşetlerini taşıdı. Yaşlı dede karşıya geçemeyince birisi ona yardım etti..."

Ö40K: "... İnternette gördüm, bir adam bir adam maaşını alıp kedi ve köpeklere mama dağıttı. Bir kadın saçlarını lösemili çocuklara dağıttı. Bir abla Gazze için boykot edilmesi gereken ürünlerin üzerine etiket yapıştırdı, insanların o ürünleri almasını önlemeye çalıştı..."

Tablo 3'te ortaokul öğrencilerinin duyarsızlık gözlemleri yer almaktadır.

Tablo 3. Ortaokul Öğrencilerinin Duyarsızlık Gözlemleri

Alt Temalar	Kodlar	f
Kendi davranışlarına yönelik gözlemler	Kardeşine/abisine bağırması/dalga geçmesi	2
	Yere çöp atan/ tüküren kişiyi uyarmaması	2
	Arkadaşına hakaret etmesi/kavga etmesi	2
	Öğretmeni/annesi ile tartışması	2
	Ödevini yapmaması/teslim etmemesi	2
	Otobüste yaşlı kişiye yer vermemesi	1
	Yardım toplayan kişiye para vermemesi	1
	Arkadaşını tebrik etmemesi	1
	Yere çöp atması	1
	Annesinin özel mesajlarına bakması	1
Kapı zillerine basıp kaçması	1	
Arkadaşlarının davranışlarına yönelik gözlemler	Arkadaşının başka arkadaşlarını rahatsız etmesi	35
	Arkadaşının küfür/hakaret etmesi	15
	Arkadaşının yere çöp atması	12
	Arkadaşının kavga etmesi	8
	Arkadaşının hayvanlara zarar vermesi/kötü davranması	8
	Arkadaşının ağaçlara/çiçeklere zarar vermesi	6
	Arkadaşının okul kurallarına uymaması	5
	Arkadaşının insanlara kötü davranması	7
	Arkadaşının yere tükürmesi	4
	Arkadaşının yalan söylemesi	4
	Arkadaşının ailesine yardım etmemesi	2
	Arkadaşının başka arkadaşını kıskanması	1
Arkadaşının babasını dinlememesi	1	
Arkadaşının yiyeceğini paylaşmaması	1	
Aile/akraba davranışlarına yönelik gözlemler	Abisinin kardeşini üzmesi/hakaret etmesi	5
	Kuzeni/kardeşinin çevreyi kirletmesi	2
	Kuzeninin hayvanlara zarar vermesi	1
	Ablasının konuşurken göz teması kurmaması	1
	Annesinin çocuklarına kızması	1
	Kardeşinin odasını dağıtması	1
	Babasının verdiği sözü geciktirmesi	1
Tanımadığı insanların davranışlarına yönelik gözlemler	İnsanların yere çöp atması	36
	İnsanların başka insanlara kötü davranması	21
	İnsanların hayvanlara zarar vermesi/kötü davranması	19
	İnsanların başka insanlara/eşyalara zarar vermesi	14
	İnsanların küfür/hakaret etmesi	12

	İnsanların ağaçlara/çiçeklere zarar vermesi	12
	İnsanların trafik kurallarına uymaması	11
	İnsanların kavga etmesi	11
	İnsanların yere tükürmesi	10
	İnsanların çocuklara bağırması/vurması	8
	İnsanların toplu taşıma araçlarında yaşlılara yer vermemesi	5
	İnsanların sigara içmesi	5
	İnsanların israf etmesi	2
	İnsanların yaşlılara yardım etmemesi	2
	İnsanların gürültü yapması	2
	İnsanların geri dönüşüme atılabilecek atıkları çöpe atması	2
	İnsanların kullanmadığı eşyaları sokağa bırakması	1
	İnsanların çocukların yanında sigara içmesi	1
	İnsanların başkalarının eşyalarını izinsiz kullanması	1
	İnsanların işlerini aksatması	1
	İnsanların çocukları ağır işlerde çalıştırması	1
Gündeme yönelik gözlemler	İsrail'in Filistin'i bombalaması	5
	Sosyal medya/internet paylaşımlarının insanları israfa özendirilmesi	3
	İsrail'in Gazze'de hastane bombalaması	2
	İnsanların sorumsuzluğunun orman yangınlarına neden olması	2
	İnsanların İsrail'in Filistin'de yaptığı soykırıma sessiz kalması	2
	Sosyal medya/internet paylaşımlarının insanları kandırması	1
	Rusya'nın Ukrayna'yı bombalaması	1

Tablo 3'te görüldüğü üzere ortaokul öğrencilerinin duyarsızlık gözlemleri; kendi davranışlarına yönelik gözlemler, arkadaşlarının davranışlarına yönelik gözlemler, aile/akraba davranışlarına yönelik gözlemler, tanımadığı insanların davranışlarına yönelik gözlemler ve gündeme yönelik gözlemler alt temaları üzerinden analiz edilmiştir. Öğrencilerin duyarsızlık gözlemlerinin tanımadığı insanlar ve arkadaşlarının davranışlarına yoğunlaştığı görülmektedir.

Duyarsızlık gözlemlerini kendi davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler; kardeşine/abisine bağırması/dalga geçmesi, yere çöp atan/tüküren kişiyi uyarmaması, arkadaşına hakaret etmesi/kavga etmesi, öğretmeni/annesi ile tartışması, ödevini yapmaması/teslim etmemesi, kapı zillerine basıp kaçması, otobüste yaşlı kişiye yer vermemesi, yardım toplayan kişiye para vermemesi, arkadaşını tebrik etmemesi, arkadaşını tebrik etmemesi, yere çöp atmaması ve annesinin özel mesajlarına bakması olarak ifade etmişlerdir. Davranışlarındaki duyarsızlık örnekleri olarak; Ö10: "... İnsanların ziline basıp kaçtım. Otobüsteki yaşlı kişiye yer vermedim... Yetim çocuklar için para toplayan adama hayır dedim... Ayağı kırık olan abimle dalga geçtim... Kavga ettim... Arkadaşlarım beni yendiği zaman tebrik etmedim. Yere çöp atılmasına ve yere tükürülmesine göz yumdum..." ve Ö25K: "... Duyarlılık gözlemlerimi not ettiğim defterimi geç teslim ettim, çünkü evde unuttum..." açıklamalarını yapmışlardır.

Duyarsızlık gözlemlerini arkadaşlarının davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler arkadaşlarının; başka arkadaşlarını rahatsız etmesi, küfür/hakaret etmesi, yere çöp atması, kavga etmesi, hayvanlara zarar vermesi/kötü davranması, ağaçlara/çiçeklere zarar vermesi, okul kurallarına uymaması, insanlara kötü davranması, yere tükürmesi, yalan söylemesi, ailesine yardım etmemesi,

başka arkadaşını kıskanması, babasını dinlememesi ve yiyeceğini paylaşmaması olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrencilerin arkadaşlarının duyarsız davranışlarına yönelik gözlemleri şu şekildedir:

Ö1E: “... Futbol oynarken karşı takım bizi sinirlendirecek sözler söyleyince arkadaşım kavga etti. Halı sahadaki çocuklar yere tükürdü... Okuldaki bir çocuk yere çöp attı. Okuldaki çocuklar küfretti... Bir arkadaşım başka arkadaşına zarar verdi. Ders çalışırken yanımdaki arkadaşım beni sabote etti. Bir arkadaşım ağaca zarar verdi...”

Ö7E: “... Arkadaşlarım sınıfın düzenini bozuyor... Sınıfta çok bağıyorlar, birbirlerinin kafalarına vuruyorlar, birbirlerini itip kakıyorlar... Kavga ediyorlar, küfrediyorlar.”

Ö14E: “... Ben konuşurken arkadaşım beni dinlemedi...”

Ö23K: “... Arkadaşım bilerek karıncaları ezdi... Arkadaşım bir adamla dalga geçti. Sınıfa çöp attılar. Okulda bir arkadaşım diğer arkadaşına kızdı...”

Duyarsızlık gözlemlerini aile/akraba davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler; abisinin kardeşini üzmesi/hakaret etmesi, kuzeni/kardeşinin çevreyi kirletmesi, kuzenin hayvanlara zarar vermesi, ablasının konuşurken göz teması kurmaması, annesinin çocuklarına kızması, kardeşinin odasını dağıtması ve babasının verdiği sözü geciktirmesi olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrencilerin ailesi ve akrabalarının duyarsız davranışlarına yönelik gözlemleri şu şekildedir:

Ö10E: “... Kuzenim çevreyi kirletti ve hayvanlara zarar verdi...”

Ö20K: “... Abim kardeşimize kötü söz söyledi ve kardeşimin kalbini kırdı... Kardeşim tablet oynarken abim de tablet oynayabilmek için kardeşimi kandırdı... Annem kardeşime kızdı... Kardeşim yemek yaptı, abim yemeğin hiç güzel olmadığını söyledi...”

Ö23K: “... Kardeşim yere çöp attı...”

Ö40K: “... Akrabalarımız miras yüzünden büyüklere saygısızlık ve sevgisizlik yaptı...”

Duyarsızlık gözlemlerini tanımadığı insanların davranışları üzerinden açıklayan öğrenciler insanların; yere çöp atması, başka insanlara kötü davranması, hayvanlara zarar vermesi/kötü davranması, başka insanlara/eşyalara zarar vermesi, küfür/hakaret etmesi, ağaçlara/çiçeklere zarar vermesi, trafik kurallarına uymaması, kavga etmesi, yere tükürmesi, çocuklara bağırması/vurması, toplu taşıma araçlarında yaşlılara yer vermemesi, sigara içmesi, israf etmesi, yaşlılara yardım etmemesi, gürültü yapması, geri dönüşüme atılabilecek atıkları çöpe atması, kullanmadığı eşyaları sokağa bırakması, çocukların yanında sigara içmesi, başkalarının eşyalarını izinsiz kullanması, işlerini aksatması ve çocukları ağır işlerde çalıştırması olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrencilerin tanımadığı insanların duyarsız davranışlarına yönelik gözlemleri şu şekildedir:

Ö3E: “... Bir teyze balkondan çöpünü atmaya çalıştı... Bir kız yere tükürüp gitti... Bir çocuk yediği yiyeceğin ambalajını yere attı... Camdaki insan yere bakmadan suyu döktü, su yaşlı bir amcanın kafasına gelince bir şey demeden içeriye girdi... Bir insan yerdeki kutuya vurdu ve kutu engelli bir kişinin önüne düştü, engelli kişi ona takılarak düştü. Amcaların biri market fişini yere attı...”

Ö7E: “... Otobüste bir adam yaşlı bir adamı görmezden geldi...”

Ö14E: "... Araba yaya geçidinde olmasına rağmen yayaya yol vermedi... Bir kişi yolda karşıya geçemeyen amcayı görmesine rağmen yol vermedi... Yoldaki çocuk çiçek koparttı... Yoldaki kız ağaç yapraklarını koparttı..."

Ö17E: "... Trendeki adamlar utanmadan küfrettiler... Bir adam köpeği bize doğru saldırttı..."

Ö23K: "... Bir çocuk yaşlı birine bağırdı... Biri ormanda yaktığı ateşi söndürmedi... Bir teyze kediye tekme attı..."

Ö24K: "... Bir adam arabasını yanlış yere park edip herkesin tepkisini çekti. Sinirlenip suçsuz insanlara bağırdı..."

Ö25K: "... Bir adam sokağın ortasında çocuğuna vurdu. Bir çocuk bilerek kedinin kuyruğuna basıp oradan uzaklaştı."

Ö27K: "Ormanda piknik yapan birkaç kişi çöplerini toplamadan gitti... Parka gelen gençler salıncakların zincirini koparttı. Sokakta oyun oynarken bir arabanın köpeğin ayağını ezip aldırış etmeden gittiğini gördüm... Seyahat ederken gördüm, bir arabadakiler camdan dışarıya çöp attı. Trafikte insanlar kavga ettiler..."

Duyarsızlığı gündeme yönelik gözlemleri üzerinden açıklayan öğrenciler; İsrail'in Filistin'i bombalaması, sosyal medya/internet paylaşımlarının insanları israfa özendirilmesi, İsrail'in Gazze'de hastane bombalaması, İnsanların sorumsuzluğunun orman yangınlarına neden olması, insanların İsrail'in Filistin'de yaptığı soykırımı sessiz kalması, sosyal medya/internet paylaşımlarının insanları kandırması ve Rusya'nın Ukrayna'yı bombalaması olarak ifade etmişlerdir. Bazı öğrencilerin gündeme yönelik duyarsız davranış gözlemleri şu şekildedir:

Ö6E: "... Filistin'in bombalanması, insanlığın soykırımı bir şey dememesi..."

Ö17E: "... Gazze'de bir hastane bombalandı..."

Ö20K: "... İnternette israf yapan ve israfı özendiren pek çok kişiyi gördüm..."

Ö26K: "... Televizyonda hayvanlara eziyet eden insanlar gördüm, insanları kınadım, o insanlara kızdım..."

Ö36K: "... İsrail Filistin'e savaş açtı..."

Ö40K: "... İnternette bir haberde bir takım gencin söndürmediği mangal ateşi yüzünden küçük de olsa bir orman yangını çıktığını gördüm... Televizyonda ve telefonda sürekli boykot edilmesi gereken ürünleri görüyorum fakat hiçbir genç ne modadan ne de bir kahvesinden ne de bir tane kreminde önemli görmüyor bombalanan bebekleri..."

Tablo 4'te ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri sonrasında değerlendirmeleri yer almaktadır.

Tablo 4. Ortaokul Öğrencilerinin Duyarlılık Gözlemleri Sonrasında Değerlendirmeleri

Alt Temalar	Kodlar	f
Kendi davranışlarına yönelik görüşler	Kendisini duyarlı insan olarak değerlendirmesi	37
	Kendisinde duyarlı davranışlar gözlemlemesi	23
	Gözlemlediği duyarsız davranışları kendisinin yapmaması	14
	Eskisinden daha duyarlı davranmaya başlaması	14
	Kendisini duyarsız insan olarak değerlendirmesi	3
Ailesinin davranışlarına yönelik görüşler	Ailesini duyarlı olarak değerlendirmesi	26
	Ailesinde duyarlı davranışlar gözlemlemesi	13
	Ailesinin bazen duyarsız davranışlarının olması	8
	Ailesini duyarsız olarak değerlendirmesi	2

Arkadaşlarının davranışlarına yönelik görüşler	Arkadaşlarının bazen duyarsız davranışlarının olması	15
	Arkadaşlarını duyarlı olarak değerlendirmesi	9
	Arkadaşlarını duyarsız olarak değerlendirmesi	6
	Arkadaşlarında duyarlı davranışlar gözlemlemesi	3

Tablo 5'te görüldüğü üzere ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri sonrasında değerlendirmeleri; kendi davranışlarına yönelik görüşler, ailesinin davranışlarına yönelik görüşler ve arkadaşlarının davranışlarına yönelik görüşler alt temaları üzerinden değerlendirilmiştir.

Duyarlılık gözlemleri sonrasındaki değerlendirmelerini kendi davranışlarına yönelik görüşler üzerinden açıklayan öğrenciler; kendisini duyarlı insan olarak değerlendirmesi, kendisinde duyarlı davranışlar gözlemlemesi, gözlemlediği duyarsız davranışları kendisinin yapmaması, eskisinden daha duyarlı davranmaya başlaması ve kendisini duyarsız insan olarak değerlendirmesi şeklinde ifade etmişlerdir. Ö11E: "... Duyarlıyım çünkü çevremdeki hayvanlara zarar vermiyorum...", Ö32K: "Kendimi duyarlı hissediyorum çünkü artık duyarsız kişileri çabucak fark edebiliyorum..." ve Ö40K: "Duyarlı olduğumu hissediyorum. Elbette hepimizin yanlışları olabilir fakat ben bu yanlışlarımı düzeltmeye çalışıyorum ve elimden geleni yapıyorum..." ifadeleriyle duyarlı olduklarını belirtmişlerdir. Kendisini duyarsız olarak değerlendiren öğrencilerden Ö15E: "... Kendimi çok duyarlı hissetmiyorum ama arkadaşlarıma yardım etmeye çalışıyorum..." ifadeleriyle kendisini duyarsız olarak değerlendirirken arkadaşlarına karşı yardımsever olduğunu belirtmiştir. Bazı öğrenciler ise duyarlı davranışları ile gözlemlerini birleştirerek duyarlılıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ö1E: "... Gözlemlediğim olumsuz davranışları kendim yapmadığım için duyarlı hissediyorum..."

Ö18E: "... İnsan iyiliği gözlemleye gözlemleye iyilik yapmaya başlıyor..."

Ö20K: "... Kendimi duyarlı hissediyorum. Gözlem yapma yeteneğim oluştu. Gözlemlerim sırasında kısa sürede duyarlı davranışlarımı geliştirmeyi öğrendim. Yaptığım gözlemler bana birçok fayda sağladı..."

Ö23K: "Duyarsız davranış olarak gözlemleyip not aldığım hiçbir şeyi ben yapmadım..."

Ö31K: "... Bu gözlemlerle beraber ben de davranışlarıma dikkat etmeye başladım..."

Ö33K: "... Örnek aldığım bir sürü duyarlı davranış oldu..."

Ö36K: "... Gözlemlerim sayesinde duyarlı insanların ne yapması gerektiğini öğrendim..."

Duyarlılık gözlemleri sonrasındaki değerlendirmelerini ailesinin davranışlarına yönelik görüşler üzerinden açıklayan öğrenciler; ailesini duyarlı olarak değerlendirmesi, ailesinde duyarlı davranışlar gözlemlemesi, ailesinin bazen duyarsız davranışlarının olması ve ailesini duyarsız olarak değerlendirmesi şeklinde ifade etmişlerdir. Ö8E: "... Duyarlılar, ailecek geri dönüşümü kullandık...", Ö15E: "... Ailemin duyarlı olduğunu düşünüyorum...", Ö23K: "Sabırlı, duyarlı olmaya çalışıyorlar ama her insan gibi hataları oluyor", Ö27K: "... Ben ailecek duyarlı olduğumuzu düşünüyorum çünkü çevremize elimizden geldiği kadar yardım etmeye çalışıyoruz...", Ö32K: "Ailem benim onları gözlemlediğimi anladı ama

yine de duyarlı olduklarını düşünüyorum...” ve Ö34K: “Duyarlılar çünkü babam her akşam hayvanlara mama verir...” ifadeleriyle ailelerinin duyarlı olduklarını belirtmişlerdir.

Duyarlılık gözlemleri sonrasındaki değerlendirmelerini arkadaşlarının davranışlarına yönelik görüşler üzerinden açıklayan öğrenciler; arkadaşlarının bazen duyarsız davranışlarının olması, arkadaşlarını duyarlı olarak değerlendirmesi, arkadaşlarını duyarsız olarak değerlendirmesi ve arkadaşlarında duyarlı davranışlar gözlemlemesi şeklinde ifade etmişlerdir. Ö1E: “Arkadaşlarımın hemen hemen duyarlı olduğunu düşünüyorum ama arada yine de duyarsızlıklar oldu. Arkadaşlarım arasında bazen olsa yere çöp atarlar, küfredenler vardı...”, Ö15E: “...Arkadaş çevrem çok fazla duyarlı olduğunu düşünmüyorum çünkü kötü kelimeler kullanıyorlar...”, Ö26K: “...Duyarlı bir çevrem var. Filistin için farkındalık oluşturmada tüm okul arkadaşlarım resim çalışması, hayır kermesi ve anma programı yaptılar...” ve Ö38K: “...Arkadaşlarımın bazıları çöp atıp çevremizi kirletiyor ve hayvanlara kötü davranıyorlar...” ifadeleriyle arkadaşlarının duyarlılıklarını değerlendirmişlerdir.

Tablo 6’da ortaokul öğrencilerinin duyarlılığın tanımına yönelik görüşleri yer almaktadır.

Tablo 6. Ortaokul Öğrencilerinin Duyarlılığın Tanımına Yönelik Görüşleri

Alt Temalar	Kodlar	f
Doğa Duyarlılığı	İnsanların çevreyi kirletmemesi	22
	İnsanların hayvanlara zarar vermemesi	7
	İnsanların bitkilere zarar vermemesi	4
İyi Davranışlar	İnsanların iyi davranışlarda bulunması	20
	İnsanların yardımsever olması	10
	İnsanların örnek davranışlarının olması	4
	İnsanların sorumluluk sahibi olması	4
	İnsanların kişisel temizliğine özen göstermesi	3
	İnsanların kendi çıkarları için iyi davranışlarda bulunmaması	2
	İnsanların yalan söylememesi	2
	İnsanların çevresindeki eşyalara zarar vermemesi	2
	İnsanların adaletli davranması	1
İletişim	İnsanların saygılı olması	10
	İnsanların küfretmemesi/kötü söz söylememesi	3
	İnsanlara zarar vermemesi	2
	İnsanların anlayışlı olması	2
	İnsanların empati yapabilmesi	2
Bilinç	İnsanların bilinçli olması	5
	İnsanların bilgili olması	2
	İnsanların devlet malına zarar vermemesi	2

Tablo 6’da görüldüğü üzere ortaokul öğrencilerinin duyarlılığın tanımına yönelik görüşleri; doğa duyarlılığı, iyi davranışlar, iletişim ve bilinç alt temaları üzerinden analiz edilmiştir.

Duyarlılığı doğa duyarlılığı üzerinden tanımlayan öğrenciler; insanların çevreyi kirletmemesi, hayvanlara ve bitkilere zarar vermemesi olarak açıklamışlardır. Ö1E: “Mesela bence duyarlı bir çocuk çevresine özen göstermeli, çevreyi önemsemeli. Çünkü gelecek onun ve ne yaparsa hem kendine yapmış olur hem de yanındakilerinin geleceğine yatırım yapmış olur.” Ö24K: “Duyarlı insan, çevresine dikkat etmeli, kendi düşüncesinde bunu yaparsam ne olur, kim zarar görür, diye sormalıdır zaten gerisi gelir.” ve Ö37K:

“...Duyarlı bir çocuk çevresine zarar vermemeli, yerlere çöp atmamalı ve doğayı korumalıdır.” diyerek çevrenin temiz tutulmasını duyarlılık olarak değerlendirmişlerdir. Ö27K: “Duyarlılık çevremize, ... hayvanlara ve bitkilere iyi davranmak, onlara yardım etmektir.” ve Ö29K: “Aslında her şeye duyarlı olmamız gerekir. ... Doğaya, hayvanlara, bir bitkiye bile olsa duyarlı olmamız gerekir.” şeklinde duyarlılığı yakın çevrelerindeki hayvanlara ve bitkilere duyarlı davranışlar gösterilmesi gerekliliği üzerinden tanımlamışlardır.

Duyarlılığı iyi davranışlar üzerinden tanımlayan öğrenciler; insanların iyi davranışlarda bulunması, yardımsever olması, örnek davranışlarının olması, sorumluluk sahibi olması, kişisel temizliğine özen göstermesi, kendi çıkarları için iyi davranışlarda bulunmaması, yalan söylememesi, çevresindeki eşyalara zarar vermemesi ve adaletli olması olarak açıklamışlardır. Ö26K duyarlı davranış örneklerini, “Duyarlılık, üzücü bir durumda bir şeyler yapabilmektir. Örneğin (duyarlı insan) yaralı bir kuşun kanadını sarabilir, veterinerine götürebilir. Yaşlı bir kimsenin karşından karşıya geçmesine yardımcı olabilir. Otobüste kendinden büyüklere yer verebilir. Arkadaşı düşüp yaralandığında ilkyardım yapabilir ya da ilkyardım için büyüklerinden yardım isteyebilir. Kendinden küçükleri koruyup gözetleyebilir. Ağladıklarında teselli edebilir. Savaş deprem gibi felaketleri yaşayan kişiler için veya mazlumlar ve yetimler için dua edip yardım toplayarak onlara ulaştırabilir.” şeklinde açıklamıştır. Bazı öğrenciler duyarlılığı iyi davranışlar üzerinden şu şekilde tanımlamışlardır:

Ö12E: “... Duyarlı çocuk çevresindeki insanlara iyi davranmalıdır.”

Ö14E: “... Duyarlılık, iyi kalpli, içinden gelerek yapılan iyi davranışlardır...”

Ö20K: “... Duyarlı çocuk, yaş sınırı fark etmeksizin insanlara örnek olmalıdır...”

Ö21K: “... Duyarlı bir çocuk gerek çevresinden gerek ailesinden öğrenerek duyarsız davranışı varsa bunu duyarlı davranışa çevirmek için uğraşmalıdır. Örneğin, yere çöp atılmaması gerektiğini bilerek çevreye saygı göstermelidir...”

Duyarlılığı iletişim üzerinden tanımlayan öğrenciler; insanların saygılı olması, küfretmemesi/kötü söz söylememesi, anlayışlı olması, empati yapabilmesi ve insanlara zarar vermemesi olarak açıklamışlardır. Ö15E: “... Duyarlı çocuk, küfretmez ve insanlara saygılı olur.”, Ö33K: “Duyarlılık düşünceli davranmaktır. Mesela ailesine saygılı olmaktır.” ve Ö40K: “... Duyarlı çocuk oyunlarda sorun çıkarmaz, arkadaşlarıyla yok yere kavga etmez.” ifadeleriyle saygı vurgusunda bulunmuşlardır. Ö25K ise duyarlılığı empati üzerinden şu şekilde açıklamıştır: “...Duyarlı olmak başkalarının görüşlerini veya hissettiklerini umursamak, empati yapabilmek anlamına gelir. (Duyarlı kişi) çevresine faydalı olan ve kendine yapılmasını istemediği şeyi başkasına yapmayandır...”

Duyarlılığı bilinç üzerinden tanımlayan öğrenciler; insanların bilinçli olması, bilgili olması ve devlet malına zarar vermemesi olarak açıklamışlardır. Bu konuda bazı öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Ö1E: "... İnsanlara çevre bilinci kazandırabilirsek duyarlı bir toplum elde ederiz..."

Ö19E: "... Duyarlı insan gerektiğinde çevresindeki insanları uyarmalı..."

Ö30K: "... Duyarlı çocuk bilinçli davranmalıdır..."

Bulguların genel bir değerlendirmesi yapıldığında ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri ve değerlendirmeleri, çevrelerine ve toplumsal sorumluluklarına duyarlı bir tutum sergilediklerini ortaya koymaktadır. Öğrenciler, duyarlı davranışları kendi, arkadaş/öğretmen, aile/akraba ve tanımadıkları insanların davranışları üzerinden tanımlamış ve çevreyi koruma, hayvanları koruma ve başkalarına yardım etme gibi olumlu tutumlar sergilemişlerdir. Duyarsızlık gözlemleri ise, yerleşik olumsuz davranışlar, çevre kirliliği, hayvanlara zarar verme ve gündemle ilgili duyarsızlıklar gibi konuları kapsamaktadır. Öğrenciler, duyarlılığı doğa duyarlılığı, iyi davranışlar, iletişim ve bilinç gibi farklı açılardan tanımlamış, çevre bilinci, empati ve sorumluluk gibi kavramları vurgulamışlardır. Genel olarak, öğrenciler duyarlı bir tutum geliştirdiklerini ve çevrelerine karşı daha bilinçli ve sorumlu bir yaklaşım sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Ortaokul öğrencilerinin duyarlılık gözlemleri ve duyarlılık değerine ilişkin değerlendirmelerinin belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin bakış açılarından; duyarlılık ve duyarsızlık gözlemleri, duyarlılık gözlemleri sonrasında değerlendirmeleri ve duyarlılığın tanımına yönelik görüşleri tespitleri değerlendirilmiştir.

Öğrenciler, duyarlılıklarını kendi eylemleriyle örnekendirirken, yardımseverlik, çevre bilinci, hayvan sevgisi ve sosyal sorumluluk gibi konulara vurgu yapmışlardır. Arkadaş ve öğretmenlerinin davranışlarında ise, yardımlaşma, saygı, paylaşım ve motivasyon unsurları öne çıkmıştır. Aile ve akrabalarının davranışlarını değerlendirirken, yardımlaşma, çevre temizliği, hayvanlara karşı duyarlılık ve toplumsal sorumluluk konularına dikkat çekmişlerdir. Tanımadıkları insanların duyarlılıklarını gözlemlerken ise, toplumsal duyarlılık, çevre bilinci ve sosyal sorumluluk gibi konuları belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, ortaokul öğrencilerinin duyarlılık kavramını geniş bir perspektiften ele aldıklarını ve çevrelerindeki olumlu davranışları fark edip takdir ettiklerini göstermektedir. Kurtdede-Fidan ve Yazıcı (2021) araştırmalarında öğrencilerin duyarlılık değerinin anlam ve önemine yönelik bilgi sahibi oldukları ve insanların çevreye, insanlara, hayvanlara duyarlı davranmaları konusunda farkındalık sahibi oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Kurtdede-Fidan ve Yazıcı (2021) öğrencilerin duyarlılığı; çevrede yaşananlara tepkisiz kalmama, ihtiyacı olanlara yardım etme, haklarına sahip çıkma ve kaynakları doğru kullanmak olarak algıladıklarını tespit etmişlerdir. Utkugün ve Başoğlu (2024a) ortaokul öğrencilerinin çizdikleri resimler üzerinden sosyal duyarlılıklarını inceledikleri çalışmada, öğrencilerin sosyal duyarlılığı yardımseverlik, sorumluluk ve empati gibi temalar üzerinden somut bir şekilde ifade ettikleri, özellikle yardıma muhtaç insanlara,

hayvanlara ve çevreye duyarlılık gösterdikleri ve toplumsal olaylara karşı farkındalıklarının gelişmiş olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gömleksiz ve Cüro'nun (2011) araştırması, öğrencilerin çevre ve doğayı sevme, temiz tutma, doğal çevre ve tarihi eserleri koruma konularında duyarlı olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca Baysal ve Samancı (2010), öğrencilerin duyarlılık, dayanışma, hoşgörü, insana ve çevreye saygı gibi değerleri doğru tanımladıklarını ve bu değerlere büyük ölçüde sahip olduklarını tespit etmiştir. Utkugün vd.'ne (2022) göre öğrencilerin kendi duyarlı davranışlarını gündelik hayatlarından davranış örnekleriyle açıklamaları duyarlılık değerinin öğrencilerin günlük yaşamlarında somut davranışlarla kendini gösterdiğini kanıtlamaktadır.

Öğrencilerin duyarsızlık gözlemlerinin, özellikle tanımadığı insanlar ve arkadaşlarının davranışlarına yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Öğrenciler hem kendi hem de çevresindekilerin davranışlarını değerlendirirken, çevre kirliliği, şiddet, saygısızlık, toplumsal sorumluluk eksiklikleri ve hayvanlara yönelik kötü muamele gibi konulara dikkat çekmişlerdir. Gündeme yönelik duyarsızlık gözlemlerinde ise, uluslararası çatışmalar ve sosyal medya etkilerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlar, ortaokul öğrencilerinin toplumsal ve çevresel duyarlılıklar konusunda farkındalık sahibi olduklarını, aynı zamanda çevrelerindeki olumsuz davranışları eleştirel bir gözle değerlendirdiklerini göstermektedir. Yılar vd. (2022), araştırmalarında, günümüzde toplumsal çatışmaların temelinde duyarsızlık, hoşgörüsüzlük ve empati eksikliği gibi faktörlerin yer aldığını; buna karşılık, barış ve uzlaşının sağlanmasında anlayışlı ve duyarlı davranışların önemli bir adım olduğunu vurgulamıştır. Utkugün vd. (2022) öğrencilerin; hayvanlara ve çevreye zarar verme, argo konuşma, kavga etme, yaşlılara yardımcı olmama, yalan söyleme, çocuklara şiddet uygulama ve insanlara eşit davranmama gibi yanlış davranışları duyarsızlık olarak fark ettikleri ve eleştirdiklerini ifade etmiştir. Egüz vd. (2017) araştırmalarında, öğrencilerin büyük bir kısmının küresel gelişmeleri, sorunları ve güncel olayları takip etmeye başladıkları sonucuna ulaşmış ve öğrencilerin küresel bakış açılarının geliştiğini; Kara ve Atasoy (2023) öğrencilerinin sosyal duyarlılık düzeyinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Öcal vd. (2013) araştırmalarında, ilkokul öğrencilerinin kimsesiz çocukların bakım ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması, çocuk işçiliği, insan hak ve özgürlüklerinin korunması, hayvan ve bitki türlerinin yok olmasının önlenmesi, toplumsal ahlaki bozulmalar ve suç oranlarının artışı gibi sorunlara duyarlılık göstererek, yüksek bir sosyal duyarlılığa sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrenciler duyarlılık gözlemleri sonrasında kendilerini genellikle duyarlı olarak tanımlamış, duyarlı davranışlar sergilediklerini ve gözlemledikleri duyarsız davranışları kendilerinin yapmadığını belirtmişlerdir. Ailelerinin davranışlarını değerlendirirken, genellikle duyarlı olduklarını, ancak bazen duyarsız davranışlar da sergilediklerini ifade etmişlerdir. Arkadaşlarının davranışlarına yönelik değerlendirmelerinde ise arkadaşlarının genellikle duyarlı olduklarını, ancak bazen duyarsız davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, öğrencilerin duyarlılık algısının kendi, aile ve

arkadaş çevresi üzerinden şekillendiğini ve bu algının hem olumlu hem de olumsuz gözlemlerle zenginleştiğini göstermektedir. Yeter (2019), çocuk dergilerinde okuyucuların duyarlılıklarını geliştirecek çeşitli bilgilere yer verildiğini ve bu dergilerin, örnek davranışlarla duyarlılık değerine sahip bireyleri teşvik ettiğini ifade etmektedir. Utkugün vd. (2022) araştırmalarında öğrencilerin çevrelerindeki duyarlı ve duyarsız davranışları hem kendi davranışları hem de arkadaş, akraba, komşu gibi yakın çevrelerinden örneklerle açıkladıklarını tespit etmişlerdir. Öğrencilerin insanlara ve sokak hayvanlarına yardım etmek, iyi davranmak, çevreyi kirletmemek, ailesine destek olmak, arkadaşları ile iyi geçinmek ve derste öğretmenini dinlemek gibi örnekleri duyarlılık değerini gündelik yaşamlarında uyguladıklarını göstermektedir. Akralarının ve arkadaşlarının hayvanlara zarar vermesi, kavga etmesi, argo konuşması, çevreye zarar vermesi, yalan söylemesi, insanlara yardım etmemesi ve kötü davranması gibi tespitler öğrencilerin çevrelerindeki olumsuz davranışları dikkatle izledikleri ve değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır (Utkugün vd., 2022). Benzer şekilde Kurtdede-Fidan ve Yazıcı'nın (2021) araştırmasında, öğrencilerin duyarlılık değerinin kapsamını ifade edebildikleri ve duyarlılığın insanlar, hayvanlar, doğal çevre, nesnelere ve değerlere yönelik olması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir. İnsanlara yönelik duyarlılıkta ise yaşlılar, kimsesizler, engelliler, çocuklar ve arkadaşlara öncelik verdikleri tespit edilmiş, bu ifadelerin öğrencilerde sosyal duyarlılığın oluşabildiğine işaret olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin duyarlılık tanımlarında; doğa, iyi davranışlar, iletişim ve bilinç kavramlarının ön planda olduğu tespit edilmiştir. Doğa duyarlılığı kapsamında, öğrenciler çevreyi koruma, çevreyi kirletmeme ve hayvanlarla bitkilere zarar vermeme konularına vurgu yapmışlardır. İyi davranışlar teması altında, yardımseverlik, sorumluluk, kişisel temizlik, adaletli olma ve eşyalara zarar vermeme gibi unsurlar öne çıkmıştır. İletişim teması, saygılı olma, küfretmeme, empati yapabilme ve insanlara zarar vermeme gibi davranışları öncelikli olarak değerlendirmiştir. Bilinç teması ise, bilinçli ve bilgili olma ile devlet malına zarar vermeme üzerine odaklanmıştır. Bu sonuçlar, ortaokul öğrencilerinin duyarlılığı çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde algıladıklarını ve bu kavramın hem çevresel hem de toplumsal boyutlarını fark ettiklerini göstermektedir. Yılar vd., (2022) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının duyarlılık değerini adaletin sağlanması, insan ilişkilerinin ve iletişimin güçlendirilmesi, saygılı davranış sergileme, tasarruflu olma ve sorumlulukları yerine getirme gibi çeşitli alanlarda önemli gördüklerini tespit etmiştir. Utkugün vd. (2022) ilkokul öğrencilerinin duyarlı insanı etrafındaki kişilere saygılı ve yardımsever olma, şiddet ve kavgaya karşı olma, argo konuşmama, hoşgörülü olma ve empati yapabilme gibi davranışlarla ilişkilendirdiklerini ifade etmişlerdir. Gezer'in (2020) araştırmasında öğrencilerin iyi insanı; yardımsever, merhametli, sevgi ve saygı değerlerine sahip, doğaya ve çevreye saygılı pozitif enerji yayan biri olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Yazıcıoğlu vd. (2023) öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik farkındalık ve bilgi birikimlerinde artış

olduğunu ve öğrencilerin çevreci bir anlayışa sahip olduğunu; Utkugün (2020) ilkököl öğrencilerinin hayvanlara karşı duyarlı olduğunu, Utkugün (2021) öğrencilerinin çevredeki bitki ve ağaçlara önem verdiği ve bunların korunmasına yönelik çabalarının olduğunu, Çelik (2010) öğrencilerin büyük çoğunluğunun doğal çevreye duyarlılık değerine sahip olduğunu ve buna uygun davranışlar sergilediğini tespit etmişlerdir. Kurtdele-Fidan (2016) ve İbret vd.'nin (2019) doğal çevreye duyarlılık konulu araştırmalarında bitkilere ve hayvanlara duyarlılık gösterilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Utkugün ve Başoğlu (2024b) ortaokul öğrencilerinin çizdikleri resimler üzerinden doğal çevreye duyarlılıklarını inceledikleri araştırmada, öğrencilerin çevre temizliğine özen gösterme, yeşilin korunması, su tasarrufu, çevreyi kirleten insanları uyarma, hayvanlara yardım etme, hayvanları sevmeye, besleme ve koruma, hayvanlara kötü davranışları uyarma gibi imgelerle doğal çevreye duyarlı davranışları resmettiklerini tespit etmişlerdir.

Araştırma bulgularına göre şu önerilerde bulunulabilir:

1. Öğrencilerin duyarlılık konusunda farkındalığını arttırmak üzere çevre bilinci, sosyal sorumluluk, hayvan sevgisi ve yardımseverlik gibi konularda projeler veya duyarlılık atölyeleri düzenlenebilir.
2. Öğrencilerin duyarlılık gözlemlerine yönelik eleştirileri dikkate alınarak bu davranışları azaltmaya yönelik bilgilendirme kampanyaları ve seminerler düzenlenebilir.
3. Öğrencilerin farkındalık ve bilinç düzeylerini arttırmak üzere gözlemledikleri duyarlılık ve duyarlılık örneklerini paylaşabilecekleri öğrenci gazetesi, sınıf/okul panosu ya da dijital platformlar gibi alanlar oluşturulabilir.

Kaynaklar

- Akpınar, A. (2022). *Ortaokul öğrencilerinin çevresel duyarlılıklarının farklı değişkenler çerçevesinde incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Altunay, S. (2023). *Sosyal bilgiler dersinde yaratıcı drama yöntemi ile sorumluluk, saygı, çalışkanlık, duyarlılık ve dayanışma değerlerinin öğrencilere kazandırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Balcı, A. (2021). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Pegem Akademi.
- Balçın, K. & Çalışkan, H. (2021). The effect of web 2.0 tools used in social studies course on environmental sensitivity of secondary school students. *Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice*, 3(2), 128-141. <https://doi.org/10.47157/jietp.975275>
- Baysal, Z. N. & Samancı, O. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri ile değerler üzerine bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 56-69.

- Black, J. (2024). *Examining the relationship of cultural sensitivity, self esteem and cultural identities*. The University of Memphis.
- Bogdan, R. & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theories and method*. Allyn & Bacon.
- Creswell, J. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri*. Siyasal.
- Çam-Türkan, Ç. (2023). Tematik çocuk kitapları ve değerler (Nazlı Eda Noyan kitapları). *International Social Sciences Studies Journal*, 9(118), 9750-9759. <http://dx.doi.org/10.29228/sss.73800>
- Çelik, F. (2010). *5. sınıf sosyal bilgiler programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çelikkaya, T. & Filoğlu, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimi ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556. <http://dx.doi.org/10.12738/estp.2014.4.1605>
- Dağlı, A. & Yazıcı, M. (2022). Yaşam temelli öğrenme yaklaşımının öğrencilerin çevre bilinci ve çevresel duyarlılık kazanımına etkisi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 109-144. <http://dx.doi.org/10.34056/aujef.960845>
- Durmuş, S. (2020). *8. sınıf öğrencilerinin küresel sorunlara dair sorumluluk ve duyarlılıklarının belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Egüz, Ş., Öztürk, C., & Kesten, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin küresel sorunlara karşı gösterdikleri duyarlılıklar. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 409-426. <https://doi.org/10.14687/jhs.v14i1.4423>
- Ersoy-Quadır, S., Akaroğlu, G., & Koç, S. (2023). Ortaokul öğrencilerinin sosyal duyarlılık ve sivil katılım düzeylerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(4), 565-575. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1132399>
- Eryılmaz, Ö. (2015). *Sosyal bilgiler dersinde güncel olaylardan yararlanmanın öğrencilerin sosyal problemlere duyarlılıklarına etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Filiz, H. Ş. & Şimşek, N. (2024). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinde “duyarlılık” değeri. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 22-33.
- Fry, P. S. (2010). Children's social sensitivity, altruism, and self-gratification. *The Journal of Social Psychology*, 98(1), 77-88. <https://doi.org/10.1080/00224545.1976.9923368>
- Garton, A. & Harvey, R. (2006). Does social sensitivity influence collaborative. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 23(2), 5-16. <https://doi.org/10.1017/S0816512200028959>

- Gezer, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinin perspektifinden iyi insan iyi vatandaş. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49(2), 995-1024.
- Gömlüksiz, M. N. & Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- İbret, B., Demirbaş, İ., & Demir, F. (2019). İlkokul 4. sınıf öğrencilerine alternatif etkinliklerle doğal çevreye duyarlılığın kazandırılması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 8(1), 258-280. <https://doi.org/10.30703/cije.474570>
- Kafadar, T. (2021). Cultural heritage in social studies curriculum and cultural heritage awareness of middle school students. *International Journal of Progressive Education*, 17(2), 1-17. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2020.332.16>
- Kafadar, T., Öztürk, C., & Katılmış, A. (2021). The comparison of social studies textbooks in Turkey, the United States and France based on values education. *African Educational Research Journal*, 9(2), 630-640. <https://doi.org/10.30918/AERJ.92.21.075>
- Kara, T. & Atasoy, E. (2023). Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin sosyal duyarlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 1964-1977. <https://doi.org/10.24315/tred.1311064>
- Karabulut, Ö. & Gençtürk-Güven, E. (2022). Sosyal bilgiler dersinde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin eleştirel düşünme ve çevresel duyarlıklarına etkisi. *Van YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*[Özel Sayı], 295-322. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.1068110>
- Keleş, T. (2022). *Duyarlılık değerinin sosyal bilgiler dersi bağlamında farklı boyutlarıyla incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Keskin, Y. & Öğretici, B. (2013). Sosyal bilgiler dersinde “duyarlılık” değerinin etkinlikler yoluyla kazandırılması: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 143-181.
- Kurtdede-Fidan N. & Yazıcı, S. (2021). Perceptions of primary school students about the value of sensitivity in their case studies. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 6(14), 1622-1657. <https://doi.org/10.35826/ijoecc.419>
- Kurtdede-Fidan, N. (2016). Sensitivity of students to the natural environment, animals, social problems and cultural heritage. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 8(3), 403-424.
- Kuru, H. (2016). *Ayşe Yamaç'ın çocuk romanlarının değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Lewis, E., Mansfield, C., & Baudains, C. (2008). Getting down and dirty: Values in education for sustainability. *Issues in Educational Research*, 18(2), 138-155.

- Lovat, T. & Clement, N. (2008). The pedagogical imperative of values education. *Journal of Beliefs and Values*, 29(3), 273-285. <https://doi.org/10.1080/13617670802465821>
- Maxwell, J. A. (2018). *Nitel araştırma tasarımı: Etkileşimli bir yaklaşım*. Nobel.
- MEB. (2005). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- MEB. (2024). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- Merriam, S. (2018). *Nitel araştırma*. Nobel Akademi.
- Mert, B. (2023). *Sosyal bilgiler dersinde web 2.0 araçları kullanımının öğrencilerin tarihsel empati ve kültürel mirasa duyarlılık kazanmalarına etkisinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Oğuz, E. (2012). Öğretmen adaylarının değerler ve değerler eğitime ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1-18.
- Öcal, A., Demirkaya, H., & Altınok, A. (2013). İlköğretim öğrencilerine yönelik sosyal duyarlılık ölçeğinin geliştirilmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(1), 67-76.
- Öküzçüoğlu, B. H. (2019). *Ortaokul sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin çevreye karşı duyarlılıklarının incelenmesi: Denizli il örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Polat, R. (2021). *Sosyal bilgiler dersinde proje temelli öğretimin öğrencilerin çevresel duyarlılıklarına etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1-20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Taşdemir, M. (2018). *Ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinin kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Tay, B. & Yıldırım, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1499-1542.
- Tuncel, G. (2018). Sosyal bilgiler dersinde “doğal çevreye duyarlılık” değerinin geliştirilmesinde alternatif çevreci uygulamalar. *International Journal of Geography and Geography Education*, 38, 91-103.
- Ulukaya-Öteleş, Ü. (2021). Çok kültürlü küresel dünyanın sosyal bilgiler eğitimindeki görünümü: Kültürlerarası duyarlılık. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 2559-2581. <http://dx.doi.org/10.17679/inuefd.1015113>

- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- Utkugun, C. (2020). Sensitivity to animals through the eyes of primary school students. *International Journal of Progressive Education*, 16(4), 270-285. <http://dx.doi.org/10.29329/ijpe.2020.268.17>
- Utkugün, C. (2021). İlkokul öğrencilerinin yakın çevrelerindeki bitkilere ilişkin algıları ve deneyimleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 236-250. <http://dx.doi.org/10.38089/ekoad.2021.67>
- Utkugün, C. & Başoğlu, M. (2024a). Küçük eller, büyük kalpler: Resimlerde sosyal duyarlılık. R. Akay & O. Kocaman (Ed.), *Çocuk resimlerinin analizi 3* içinde (s. 259-274). Efe Akademi.
- Utkugün, C. & Başoğlu, M. (2024b). Resimlerin diliyle doğal çevreye duyarlılık. R. Akay & O. Kocaman (Ed.), *Çocuk resimlerinin analizi 3* içinde (s. 291-306). Efe Akademi
- Utkugün, C., Yıldırım, R., & Eker, Ö. F. (2022). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin duyarlılık değerine yönelik görüş ve davranışları (Köy okulu örneği). F. Kayalar (Ed.), *Eğitim bilimlerinde güncel tartışmalar* içinde (s. 45-68). Duvar.
- Yazıcıoğlu, Ş., Benzer, E., & Yıldırım, M. (2023). Web 2.0 destekli sosyobilimsel konuların ortaokul öğrencilerinin çevre etiği algılarına etkisinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 327-350. <https://doi.org/10.21733/ibad.1222968>
- Yeter, F. (2019). *Çocuk dergilerinin sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yılar, M., Karadağ, Y., Ünal, O., & Örtten, H. (2022). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının duyarlılık değerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19, 433-453. <https://doi.org/10.46778/goputeb.1167054>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Žygaitienė, B., Kepalienė, K., & Baliunienė, V. (2015). Reality of school students' moral value education in lessons of technologies. *Rural Environment, Education, Personality 8th International Scientific Conference*'de sunulmuş sözlü bildiri. Latvia University of Agriculture. <https://llufb.llu.lv/conference/REEP/2015/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2015proceedings.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Extended Summary

It has been determined that the value of sensitivity, which is considered important by Social Studies teachers (Çelikkaya and Filoğlu, 2014), is not given sufficient prominence by parents (Tay and Yıldırım, 2009). While efforts are being made to teach values such as respect, honesty and responsibility more widely and effectively, the value of sensitivity has remained in the background (Žygaitienė et al., 2015). In addition, when the textbooks used in Türkiye, France and the USA are

examined, it is seen that teaching values through observation is one of the least applied methods (Kafadar et al., 2021). It should be emphasized that values education should not be limited to formal education only, but should also be taught through different methods in daily life (Çam-Türkan, 2023). In addition, the primary and secondary school period is a critical period in terms of the rapid development of children in all areas and therefore the adoption of values (Žygaitienė et al., 2015). Based on the importance of using the observation method in the acquisition of sensitivity values and values education, this study aimed to determine the contents of the diaries kept by secondary school students by making sensitivity observations and their views on the value of sensitivity.

This research, which aims to determine the sensitivity observations and opinions of middle school students regarding the sensitivity value, was designed in the qualitative research method, basic qualitative research design. The study group of the research consists of 40 students studying in the 5th, 6th, 7th and 8th grades of a state middle school located in the city center of Kütahya, of the 2023-2024 academic year. Sensitivity feedback form and sensitivity diaries were used as data collection tools. The research data were obtained by filling out the sensitivity observations and opinion forms of the students who constituted the study group between 12.02.2024-26.02.2024 in the spring semester of the 2023-2024 academic year. The data obtained at the end of the research were analyzed with content analysis. Codes were created based on the obtained data, the common aspects of the created codes were determined and sub-themes and themes were determined. In the last stage of the data analysis, the data were presented in tables in the form of codes, sub-themes and themes and supported with direct quotes.

Secondary school students' sensitivity observations and evaluations were analyzed through the subthemes of sensitivity and insensitivity observations, their evaluations after sensitivity observations, and their views on the definition of sensitivity. In this study, which aims to determine the sensitivity observations and evaluations of sensitivity values of middle school students, observations of sensitivity and insensitivity, evaluations after sensitivity observations and opinions on the definition of sensitivity were evaluated from the perspectives of the students who constituted the study group. While exemplifying their sensitivity with their own actions, students emphasized issues such as helpfulness, environmental awareness, love for animals and social responsibility. In the behaviors of their friends and teachers, elements of cooperation, respect, sharing and motivation came to the fore. While evaluating the behaviors of their family and relatives, they drew attention to issues such as helping each other, environmental cleanliness, sensitivity towards animals and social responsibility. While observing the sensitivity of people they do not know, they stated issues such as social sensitivity, environmental awareness and social responsibility. These results showed that

middle school students considered the concept of sensitivity from a broad perspective and notice and appreciate the positive behaviors in their environment.

It is noteworthy that students' insensitivity observations were focused on the behaviors of people they did not know and their friends. While evaluating both their own behaviors and those around them, students drew attention to issues such as environmental pollution, violence, disrespect, lack of social responsibility, and mistreatment of animals. In their insensitivity observations regarding current events, international conflicts and social media effects were prominent. These results showed that middle school students were aware of social and environmental sensitivities, and that they also evaluated negative behaviors around them with a critical eye.

After the sensitivity observations, the students generally described themselves as sensitive, stated that they displayed sensitive behaviors and did not exhibit the insensitive behaviors they observed. When evaluating the behaviors of their families, they stated that they were generally sensitive, but sometimes displayed insensitive behaviors. In their evaluations of their friends' behaviors, they stated that their friends were generally sensitive, but sometimes displayed insensitive behaviors. These results showed that the students' perception of sensitivity was shaped by themselves, their family, and their circle of friends, and that this perception was enriched by both positive and negative observations.

It was determined that the concepts of nature, good behaviors, communication and consciousness were at the forefront in the students' definitions of sensitivity. Within the scope of nature sensitivity, the students emphasized the issues of protecting the environment, not polluting the environment and not harming animals and plants. Under the theme of good behaviors, elements such as helpfulness, responsibility, personal cleanliness, being fair and not damaging objects came to the fore. The theme of communication primarily evaluated behaviors such as being respectful, not swearing, being empathetic and not harming people. The theme of consciousness focused on being conscious and knowledgeable and not damaging state property. These results showed that middle school students perceived sensitivity in a multidimensional and comprehensive way and that they realized both the environmental and social dimensions of this concept.

According to the research findings, the following suggestions can be made:

1. In order to increase students' awareness of sensitivity, projects or sensitivity workshops can be organized on topics such as environmental awareness, social responsibility, love for animals and charity.
2. Considering the criticisms of students regarding insensitivity observations, information campaigns and seminars can be organized to reduce these behaviors.

3. Areas such as student newspapers, class/school boards or digital platforms can be created where students can share examples of sensitivity and insensitivity they observe in order to increase their awareness and consciousness levels.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hâle getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 15.11.2023 tarih ve 2023/314 karar sayılı onayı ile yürütülmüştür.